

בבית המדרש, אדרבי שמעון בן לקיש מתנינן לה, הסתפקנו על דינו של ריש לקיש. ובמתנת בריא, ולא במתנת שכיב מרע.

דאמר רבי שמעון בן לקיש: המוכר בית לחבירו, שאמרנו לקמן, שאם מוכר בית, הוא לא כולל בתוכו את עליית הגג, שהיא הדיוטא העליונה של הבית. ומחדש ריש לקיש, שאם הוא מפרש, ואמר לו: על מנת שדיוטא העליונה שלי, כוונתו להשאיר לעצמו זכות להוציא יתדות מהגג לחצר, ואין הקונה יכול לעכב עליו. וזו הכוונה באומר דיוטא העליונה שלי, שהרי בשביל להשאיר את עליית הגג לעצמו הוא לא צריך שיור מיוחד, לפי שמכר לו רק את הבית, ולא את עליית הגג.

ועל דברים אלו של ריש לקיש, איבעיא להו: קמח-ב
בית לאחד, הקנה בית לאחד, ודיוטא לאחד, מהו? מי הוי שיור, האם נתן זכות לבעל הגג להוציא זיוין לחצר, או לא, שלא התכוין להקנות לו זכות בחצר.

ואם תמצני לומר, אם ננקוט בית לאחד ודיוטא לאחד, לא הוי שיור, יש להסתפק כשאמר במפורש לראשון שהוא מוכר לו את הבית, חוץ מדיוטא, מהו? כיון שאמר "חוץ מדיוטא", שהיא לשון מיותרת, ודאי כוונתו לתת לשני זכות בחצר, להוציא מהגג זיזים לכוון החצר, או לא?

פושטת הגמרא: **אמר רבא אמר רב נחמן: אם תמצני לומר, בית לאחד ודיוטא לאחד לא הוי שיור, אם אמר חוץ מדיוטא, הוי שיור, ומשאיר לשני זכות בחצר להוציא זיוין, ואליבא דרב זביד כמו שפירש רב זביד במשייר לעצמו, דאמר, שאם רצה להוציא**

או לא שייר לעצמו, אלא נתן את כל הדקל לראשון, בלי לשייר לעצמו את הענפים, ולשני נתן את כל הפירות, ולכן אם עמד, יכול לחזור.

אם תמצני לומר, אם ננקוט בספק זה, שהנתן דקל לאחד ופירות לאחד, לא הוי שיור, שלא משאיר לעצמו כלום, (לעצמו)

אם אמר לראשון "חוץ מפירותיו", מהו? יש מקום להסתפק, לפי שאמר לשון מיותרת, שאמר לראשון שנותן לו את הדקל, והוסיף חוץ מפירותיו, ולכאורה זה מיותר, כיון שדקל לא כולל פירות, ולכן יש להסתפק אם התכוין להשאיר לעצמו את הענפים.

פושטת הגמרא את הספק:

אמר רבא אמר רב נחמן: אם תמצני לומר בבעיא הראשונה, שהנתן דקל לאחד ופירותיו לאחד, לא הוי שיור מקום פירי, אלא נתן את הכל לראשון, כולל את הענפים שהם מקום הפירות, אבל, אם אמר דקל לאחד, ושייר פירותיו לפניו, שאמר "חוץ מפירותיו", שייר מקום פירי, התכוין להשאיר לעצמו את ענפי האילן.

[מאי טעמא כל לגבי נפשיא בעין יפה משייר] את המשפט הזה הרשב"ם אינו גורס, כיון שלשיטתו הראיה שהוא משאיר היא מיתור הלשון, ולא בגלל שלעצמו משאיר בעין יפה].

יש אמוראים שהסתפקו באותו ספק כדלעיל, רק על מקרה אחר, ולא בשכיב מרע:

אמר ליה רב אבא לרב אשי, אנן אצלנו

בה זיוין, מוציא.

אלמא, מוכח מכאן, כיון דשייר דיוטא, למרות שלא צריך לשייר אותה במפורש, מקום זיוין נמי שייר, התכוין לשייר לעצמו מקום זיוין. הוא הדין כשנותן בית לאחד ודיוטא לאחר, אם מייתר בלשונו, כוונתו לתת לשני מקום זיוין.

הגמרא ממשיכה לבאר את דיני מתנת שכיב מרע.

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, והדין הוא שיכול לחזור כיון שנתן כל נכסיו, רואים מה כוונתו:

אם במחלק, שמיד כשמתחיל לתת, דעתו לחלק את כל נכסיו, הרי אפילו לא נתן כל נכסיו לאדם אחד אלא לכמה, הרי זה כמו מתנת שכיב מרע, שהדין הוא שאם מת, קנו כולם אפילו בלי קנין. ואם עמד מחוליו, חוזר מכולן, אפילו מהראשונים, כיון שדעתו מתחילה לחלק הכל.

אבל אם בנמלך, שמתחילה חשב להשאיר חלק לעצמו, ולבסוף נמלך לחלק את כל נכסיו, ומת, קנו כולם. אבל דוקא אם לראשונים נתן עם קנין, כיון שזה היה מתנה במקצת, צריך קנין, חוץ מהאחרון, שאז לא שייר לעצמו, אפשר להקנות בדבור. אבל, אם עמד, אינו חוזר אלא באחרון. כי המתנה להם היתה במקצת ובקנין, ולכן אינו חוזר חוץ מלאחרון, שכלפיו יש אומדנא שנתן מחמת מיתה, כיון שאז הוא נתן את הכל.

שואלת הגמרא: מדוע בנמלך אינו חוזר? ודלמא עיוני קא מעיין, וחדר יהיב? אולי הוא החליט לתת הכל, אבל הוא מעיין למי לתת ואחר כך נותן, וצריך לתת לו דין של מתנת שכיב מרע.

מתרצת הגמרא: סתמיא דשכיב מרע, מידק דייק, וחדר יהיב. בדרך כלל שכיב מרע חושב בתחילה למי לתת, ורק אחר כך הוא מתחיל לחלק. ואם רואים שהוא מפסיק באמצע, כנראה הוא נמלך, ולכן אינו חוזר, ובשעת הנתינה צריך קנין.

אמר רב אחא בר מניומי אמר רב נחמן: שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, ועמד מחוליו, ורוצה לחזור, אינו חוזר. ואף על פי שנתן את כל נכסיו, חיישינן שמא יש לו נכסים במדינה אחרת, ונמצא שזה לא מתנה בכולה. וצריך לומר, שמדובר שעשה גם קנין, שהרי זה מתנה במקצת, ולא קונה בלי קנין.

שואלת הגמרא: ואלא, מתניתין דקתני, שנאמר בה: לא שייר קרקע כל שהוא ועמד, אין מתנתו קיימת, והוא יכול לחזור, היכי משכחת לה? באיזה אופן מדובר? והרי צריך לחשוש שמא יש לו נכסים במדינה אחרת, ומדוע יכול לחזור.

אמר רב חמא: באומר "כל נכסי", שמדגיש שנותן את כל נכסיו. אבל כאן, שאמר שנותן את נכסיו הידועים, ולא הדגיש כל נכסי, לא יכול לחזור. וזו היא באמת הסיבה שחוששים שמא יש לו נכסים שלא נתן, כי אחרת מדוע לא אמר בסתמא, "כל נכסי לפלוני"⁽⁵³⁾.

53. סברא זו כתבו הנמו"י והריטב"א בביאור הגמרא, מדוע חוששים שמא יש לו עוד נכסים

מר בר רב אשי אמר שלא יקשה מהמשנה: **במוחזק לן דלית ליה שידוע לנו שאין לו יותר נכסים לכן לא חוששים.**

איבעיא להו בני הישיבה הסתפקו:

חזרה במקצת, שכיב מרע שנתן את כל נכסיו לאחד, ואחר כך חזר בו במקצת מהנכסים ונתן אותם לאחר, והרי הוא יכול לחזור בו כיון שהמתנה חלה רק לאחר מותו. **האם הרי חזרה בכולה**, האם בזה שביטל חלק מהמתנה, יש כאן גלוי דעת שרוצה לחזור מהכל, ויוצא שרק השני יקבל את המקצת, ואם לבסוף עמד מחוליו, לא יוכל לחזור בו [כדין מתנת שכיב מרע במקצת, וכמו כן, השני יזכה רק אם היה גם קנין]. **או לא**, או שמא כל רצונו היה לחזור רק מהמקצת, והשאר נשאר לראשון, והוי מתנת שכיב מרע בכולה, שאם עמד חזור.

הגמרא פושטת את הבעיא מברייתא:

תא שמע: שכיב מרע שנתן **כולן לראשון**, וחזר בו מנתינת כל נכסיו לראשון, ונתן **מקצתן לשני**, נתן לשני חלק ממה שבתחילה נתן לראשון, **שני קנה** בכל מקרה, בין אם הוא מת בין אם עמד מחוליו, שהרי זו מתנה במקצת. ואלו **ראשון, לא קנה**.

מדייקת הגמרא: **מאי לאו**, האם לא מדובר, **בשמת**.

דהיינו, הגמרא מנסה להעמיד, שמדובר בברייתא באופן שהשכיב מרע מת לבסוף. וכיון שאמרה הברייתא שהראשון לא קנה, בהכרח, זה בגלל שחזרה במקצת הוי חזרה

בכולה.

דוחה הגמרא: **לא**. הברייתא אינה מדברת בשמת, אלא **בשעמד** מחוליו. ולכן השני קנה, כיון שהוי מתנה במקצת. אך הראשון שקיבל בתחילה את כל הנכסים, מתנתו בטלה לגמרי, כי היות והשכיב מרע עמד מחוליו, הרי הוא חוזר בו. אך עדיין יתכן שחזרה במקצת, לא הוי חזרה בכולה,

הגמרא מכריחה את התירוץ: **הכי נמי מסתברא**, שמדובר בברייתא כשעמד, **מדקתני סיפא**, שכיב מרע שנתן **מקצתן לראשון, וכולן לשני, ראשון קנה, שני לא קנה**.

אי אמרת בשלמא זה מובן אם מדובר **בשעמד** מחוליו, **משום הכי שני לא קנה**. כיון שהוא קבל את שארית נכסיו, ולא נשאר אז לנותן כלום, לכן לא קנה השני, כיון שיכול הנותן לחזור. אבל הראשון קנה, כיון שהוא קבל רק מקצת נכסיו.

אלא אי אמרת בשמת, אם בסיפא מדובר שלבסוף מת, **תרוייהו ליקנו**? שניהם צריכים לקנות.

וכיון שהכרחנו שבסיפא מדובר בשעמד, מסתבר שבאותו אופן מדובר גם ברישא, שלבסוף עמד. ולפי זה ממשיכה הגמרא: בהכרח יש מכאן ראייה שחזרה במקצת הוי חזרה בכולה:

אמר ליה רב יומר לרב אשי: ותהוי **נמי בשעמד**, אפילו שמדובר שעמד מחוליו, אי **אמרת בשלמא**, זה טוב אם נסבור חזרה

ולא יכול לחזור, הרי גם מספק, צריך להעמיד את הנכסים בחזקתו, ואם כן, הסברא נותנת

האם לא יכול לחזור בו מההקדש, למרות שהקדיש את כל נכסיו.

מי אמרינו, כל לגבי הקדש, גמר ומקני, כיון שנותן נכסיו להקדש דעתו שההקדש יחול כמתנת בריא ויקנה מיד ולכן לא יכול לחזור.

או דלמא או שנאמר, כל לגבי נפשיה, לא גמר ומקני, שהוא דואג גם לעצמו ולא רוצה להשאר בלי נכסים, אפילו שנתן להקדש. ולכן דעתו היתה להקדיש רק על הצד שימות, ואם עמד חוזר.

והגמרא ממשיכה להסתפק, אם ננקוט בספק הזה כמו הצד הראשון, שלהקדש הוא נותן מתנה גמורה ולא יכול לחזור, עדיין יש להסתפק:

הפקיר כל נכסיו, מהו? האם יכול לחזור.

וצדדי הספק הם:

מי אמרינו, כיון דאף לעניים כעשירים, האם נאמר שבהפקר יש גם לעניים אפשרות לזכות, גמר ומקני, מסתבר שדעתו לתת מתנה גמורה.

או דלמא, או שנאמר כל לגבי נפשיה, לא גמר ומקני. לגבי עצמו הוא לא נותן מתנה גמורה ויכול לחזור.

ואם ננקוט בהפקר כמו הצד הראשון שלא יכול לחזור, כיון שמפקיר את ממונו הוא

במקצת הויה חזרה בכולה, היינו דשני מיהת קנה. לכן שני קונה ולא הראשון, כיון שמהראשון הוא חזר, ומהשני הוא לא יכול לחזור, כיון שנתן לו רק מקצת.

אלא אי אמרת, אבל אם נסבור חזרה במקצת לא הויה חזרה בכולה, והנתינה הראשונה נשארה, נהוי כמחלק, זה כמו שכיב מרע שמחלק נכסיו לראשון ולשני. וכיון שלבסוף נתן הכל, הרי אחד מינייהו לא ליקנו? שניהם לא יקנו, כיון שיכול לחזור משניהם.

ומכאן פשטנו את הספק, שחזרה במקצת זה גלוי דעת שמבטל את הכל, וכך נפסק להלכה.

והלכתא — חזרה במקצת הויה חזרה בכולה.

ולפי זה הבריייתא מתפרשת היטב, רישא שכולן לראשון, וחזר בו ונתן מקצתן לשני, הרי השני קונה בין שמת בין שעמד, כיון שמנתינה במקצת לא יכול לחזור.

והסיפא, מקצתן לראשון וכולן לשני, ששני לא קנה, אלא רק הראשון, מדובר כשעמד מחוליו, לכן השני לא קונה, כיון שיכול לחזור בו. והראשון קנה, כיון שזה מתנה במקצת.

איבעיא לחו בני הישיבה הסתפקו:

שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ועמד, מהו?

שהרי בהכרח כך מדובר, שאם לא כן, לא קונה, לכן צריך אומדנא דמוכח כדי לבטל קנין. והוי בגדר אין ספק מוציא מידי ודאי. ב. אם זה ספק אומדנא, הוי כמו דברים שבלב, ולכן לא יכול

שיכול לחזור. ותירצו, כיון שלא אמר כל נכסי, יש רגליים לדבר שלא נתן את כולם, ויש לו נכסים במדינה אחרת.

והרבינו יונה מתרץ: א. כיון שהיה קנין,

וירת, גם לשונות של ירושה מועילים **בראוי** לירשו, אם המקבל ראוי לירשו.

ורבי יוחנן בן ברוקה היא, שסובר אדם יכול לתת להנחיל למי שראוי לירשו כפי רצונו, לכן גם כאן המתנה מועילה בלשון ירושה.

איבעיא להו בני הישיבה הסתפקו

יהנה בהן, מהו? האם זה לשון מתנה, דניהוי קמח-א **כולהו מתנה קאמר**, שהוא יהנה מהנכסים כיון שהם יהיו שלו, זאת אומרת, שהוא מקנה לו אותם.

או דלמא או שנאמר, **ליתהני מיניהו מידי, קאמר**. שיהנה מהם במקצת, אך אין רצונו שיהיו ממש שלו, ולכן לא הוי מתנה.

ובאותו מהלך הספק בלשונות לקמן, **יראה בהן, מהו?**

האם רוצה להקנות לו לגמרי, וכוונה שיראה אותם כנכסיו שלו ממש, או רק שיוכל לראות אותם ולא יותר.

וכן **יעמוד בהן, מהו? האם יעמוד בהן**

מראה שלא מקפיד על הממון הזה ורוצה להוציאו מרשותו, אבל עדיין יש להסתפק.

חולק כל נכסיו לעניים, מאי? נתן את כל נכסיו לצדקה, מה הדין?

וצדדי הספק הם: **מי אמרינן**, האם נאמר **צדקה ודאי מנמר גמר ומקני**, לצדקה ודאי נתן מתנה ולא יכול לחזור, וזה דומה להקדש.

או דלמא, או נאמר, **כל לגבי נפשיא, לא גמר ומקני**. שלגבי עצמו הוא דואג, ולכן מקנה רק לאחר מיתה.

והגמרא נשאר בתיקון⁽⁵⁴⁾.

ועתה הגמרא מבארת את הלשונות של מתנת שכיב מרע:

אמר רב ששת: יטול, ויזכה, ויחזיק, ויקנה — **כולן לשון מתנה הן**, אפילו בשכיב מרע, למרות שאין בנוסף מעשה קנין. אבל בבריא זה פשוט שהם לשונות מועילים⁽⁵⁵⁾.

במתניתא תנא הברייתא מוסיפה: **אף יחסינ**

לחזור בו.

שיש ספק האם הממון שייך להקדש או להדיוט, אבל אם ננקוט דלא כהגר"ח, אלא שזה אסור, אם כן יש כאן ספק אסור של מעילה, ולכן ספק אסור לחומרא. ע"ש.

ולפי דרכו אפשר להסביר גם בצדקה, שהמחלוקת היא על פי הספק של המחנ"א בהל' צדקה אם באמירה של צדקה זכו בזה העניים ונהיה ממונם, ואם כן כשיש ספק, הוי ספק ממון, או שכל אמירה של צדקה זה נדר לתת לעניים, אבל הם עדיין לא זכו. ולפי זה, בספק, הוי ספק אסור של נדר.

55. על פי הנמו"י. אבל בשט"מ כתב שבבריא

54. נחלקו הראשונים איך לפסוק. הרמב"ן והרשב"א פסקו דהוי תיקו דאסורא, ולחומרא. והרמב"ם כתב דהוי ליה תיקו דממונא, ולקולא, והנכסים נשארים בחזקת היורשים. הובא כאן בריטב"א. ובביאור מחלוקתם מבאר ר' אלחנן (בשיעורי ר' אלחנן) על פי היסוד של הגר"ח, שמעילה בהקדש לא הוי גדר של אסור גרידא, אלא גדר של גזל הקדש, ולכן שיעור מעילה נקבע לשוה פרוטה ולא בכזית, עיין בדבריו בפ"ב ממעילה. ולפי זה,, בזה נחלקו הראשונים, אם זה גזל ההקדש, נמצא שזה ספק ממון, כיון